

Каханне ў дваццаць пяць –
моцна абдымаць.

Каханне ў трыццаць пяць –
целам усім палаць.

Каханне ў сорок пяць –
кахаць або паміраць [3, с. 25]!
 (“Каханне ў дваццаць пяць...”)

Калі ж А. Вярцінскі спрабуе, як і належыць савецкаму паэту, заглыбіцца ў сферу грамадскай маралі, раскрыццё праблемы набывае зусім іншы ракурс. Занепакоенасць дэвальвацыяй пачуццяў у сучасным аўтару грамадстве яскрава адбіваецца ў вершы “Узоры гандлёвай тэлерэкламы”, дзе ў іранічным ключы прадстаўляецца каханне ў прасторы адносін куплі-продажу, калі на першае месца выносяцца не сапраўдныя душэўныя перажыванні, а матэрыяльныя сродкі як спосаб авалодання сэрцам аб’екта захаплення. Неабходна заўважыць, што нават у такой сітуацыі лірычны герой не губляе веры ў сапраўднае каханне, бо змены ў свядомасці сучаснага соцыму, на яго думку, трэба пачынаць з сябе: “Хочаш жыць у святле і цяпле – / сам здабывай агонь для сябе” (“Непраметэі”) [2, с. 85].

Падсумоўваючы вышэй сказанае, варта адзначыць, што А. Вярцінскі як прадстаўнік інтэлектуальна-філасофскай лірыкі ў сваёй творчасці зрабіў спробу асэнсавання быцця ва ўсёй яго разнастайнасці, выходзячы далёка за межы сацэрэлістычных канонаў. Звяртаючыся найперш да праблем жыцця і смерці, а таксама феномена кахання, творца ўздывае гэтыя пытанні на агульначалавечы ўзровень. Так, каханне ў мастацкай сістэме паэта выступае сродкам пазбаўлення асобы ад экзистэнцыяльнага жаху і надае сэнс жыццю. Апошняе, у сваю чаргу, выразна размяжоўваецца з паняццем “існаванне”. Дамінаванне вітальных матываў вытлумачаецца як гуманістычнымі ідэаламі пісьменніка, яго непахіснай верай ў перамогу жыцця над смерцю, так і характэрным дыдактычным пафасам яго творчасці, а таксама спалучаецца з антымільтарысцкімі матывамі, вызначальнымі ў цэлым для ХХ стагоддзя.

Спіс літаратуры

- 1 Русілка, В. Паэтычныя ўрокі чалавечнасці / В. Русілка // Вярцінскі, А. Выбраныя творы / А. Вярцінскі. – Мінск : Кнігазбор, 2009. – С. 5–20.
- 2 Вярцінскі, А. Выбраныя творы / А. Вярцінскі. – Мінск : Кнігазбор, 2009. – 528 с.
- 3 Вярцінскі, А. Ветрана. Кніга паэзіі / А. Вярцінскі. – Мінск : Маст. літ., 1979. – 144 с.
- 4 Вярцінскі, А. Жыцьцем : вершы і паэмы / А. Вярцінскі. – Мінск : Кнігазбор, 2012. – 136 с.
- 5 Вярцінскі, А. Выбранае / А. Вярцінскі. – Мінск : Маст. літ, 1973. – 144 с.
- 6 Фрейд, З. Влечения и их судьба / З. Фрейд. – М. : ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1999. – 432 с.

УДК 821.161.3’06-3:159.942.5

К. М. БАНДУРЫНА
(г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны)

ТЭМА КАХАННЯ І АДЗІНОТЫ Ў СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ПРОЗЕ

У артыкуле разглядаюцца падыходы сучасных беларускіх пісьменнікаў да асэнсавання тэмы кахання і адзіноты. На прыкладзе твораў Альгерда Бахарэвіча, Ігара Бабкова і іншых паказваюцца пошукі вырашэння гэтых экзистэнцыйных праблем і іх месца ў сістэме поглядаў кожнага пісьменніка.

Пытанні жыцця і смерці, выбару, адзіноты чалавека – цэнтральныя для літаратуры. Але асабліва востра гэтыя праблемы паўсталі ў XX стагоддзі, калі чалавецтва перажыло дзве сусветныя вайны, росквіт і крызіс таталітарных сістэм, масавыя рэпрэсіі і г.д. Людзі пачалі больш інтэнсіўна шукаць сэнс свайго існавання.. Літаратура, разам з філасофіяй і псіхалогіяй, паспрабавала знайсці выйсце з пасляваеннага эмацыйнага вакууму.

Згодна з тэорыяй неафрэйдыстаў, усведамленне чалавекам сваёй індывідуальнай сутнасці, адасобленасці ад астатніх выклікае пачуццё экзістэнцыйнай трывогі. Таму імкненне чалавека кахаць, якое часта замяшчаецца задавальненнем фізічных патрэбаў, ёсць прамым вынікам уцёкаў ад такой трывогі. Згодна з экзістэнцыялізмам, чалавек спасцігае сваю адказнасць не толькі за ўласнае існаванне, але і за ўсё чалавецтва таксама. І таму, калі трывога як адказнасць замяшчаецца каханнем ці фізічнай блізкасцю, гэтыя адносіны датычацца як асобнага індывіда, так і ўсяго чалавецтва ў цэлым. Фактычна такім чынам чалавек будзе сваю мадэль свету. Вядомы псіхолаг, філосаф і сацыёлаг Э. Фром у сваёй кнізе “Мастацтва кахаць” піша наступнае: “Відавочна, што для большасці людзей нашай культуры здольнасць абуджаць любоў – гэта, па сутнасці, спалучэнне сімпатычнасці і сексуальнай прывабнасці” [1].

Стан закаханасці ў беларускай мужчынскай прозе ў многіх выпадках адлюстроўваецца праз жаданне фізічнай блізкасці, як, напрыклад, у героя аповесці А. Федарэнкі “Гісторыя хваробы” [2, с. 36]. Блытаніна прыродных інстынктаў з каханнем у жыцці сустракаецца вельмі часта.

У аўтабіяграфічнай аповесці А. Федарэнкі “Мяжа” таксама закранаецца гэтае пытанне. Але, у адрозненне ад “Гісторыі хваробы”, фізічная блізкасць тут разглядаецца як пэўны этап, праз які праходзіць асоба ў сваім сталенні, і як этап у развіцці стасункаў паміж мужчынам і жанчынай. Письменнік засяроджвае ўвагу чытача на тым, што секс не ёсць галоўным у жыцці чалавека. Нават калі для кагосьці гэта і больш важна, чым усё астатняе, фізічныя стасункі не з’яўляюцца дамінантнымі ў адносінах паміж людзьмі.

Разглядаючы паводзіны і думкі героя трыпціха Б. Пятровіча “Стах”, можна сказаць, што цэнтрам існавання, адпраўным пунктам усіх яго намераў і дзеянняў з’яўляецца імкненне да фізічнай блізкасці з жанчынай. Сексуальнае задавальненне герой несвядома ўспрымае як сімулякр кахання і таму ўвесь час імкнецца апраўдаць сваю патрэбу.

Такім жа апантаным міжполавымі ўзаемаадносінамі з’яўляецца і герой аповядання А. Бахарэвіча “Талент заікання”. Жанчыны не звяртаюць на яго ўвагі, ён не мае магчымасці атрымаць секс за грошы – бо грошай таксама не мае, як і памяшкання, куды можна было б прывесці жанчыну: ён жыве ў кватэры хворага дзеда, якога даглядае. Часам патрэба ў жанчыне становіцца такой невыноснай, што ў яго ўзнікае жаданне смерці дзеда, якая б дала адносную свабоду дзеянню: “Я кідаўся ў вігальню, зарываўся тварам у глуханямую кампанію плашчоў ды паліто, якія пасля смерці бабулі ніхто не апраўнаў. Толькі гэтак можна было заглушыць прыступ пякучага жадання, каб дзед памёр. Тады... тады можна будзе патраціць рэшту грошай на віно і мяса, садавіну ды чакаляту, і калі не сабой – слабым прыдаткам магутнага дзеда, то хаця б гэтай аднаразовай раскошаю завабіць у пустую кватэру якую-небудзь жанчыну...” [3, с. 6].

А вось у больш позніх сваіх творах аўтар адыходзіць ад увасаблення кахання як сексуальнага кантакту і пераводзіць яго ў метафізічную плоскасць: “Бацьку хацелася кахання. Не такога, на год ці на месяц, не такога, каб браць усё, што даюць. Не. Такога, як мова. Дадзенага раз і назаўжды...” [4, с. 152]. А. Бахарэвіч сцвярджае здольнасць чалавека кахаць без пошласці. Выяўленне сваёй сексуальнай дамінанты больш не з’яўляецца першаснай патрэбай. Праз сваіх герояў аўтар вывучае ўзаемаадносіны людзей, феномен прыцягнення адно да аднаго, сексуальнай прывабнасці, але гэта нагадвае прэпараванне з мэтай вывучэння ўнутранай канстытуцыі чалавека.

Значна шырэй рэпрэзентаваная ў мужчынскай прозе катэгорыя адзіноты, якая вельмі часта неаддзельная ад кахання. І гэта невыпадкова. На думку ўкраінскага філосафа і

псіхааналітыка Н. В. Хамітава, “антытэзай адзіноце з’яўляецца не камунікацыя (яна можа толькі абцяжарыць сітуацыю), а каханне” [5]. Сувязь кахання і адзіноты разглядаў і вядомы рускі вучоны М. А. Бярдзэў: “Адарванасць «Я» ад «Ты» – гэта працэс самавынішчэння. «Я» перастае існаваць, калі ўнутры існавання яму не дадзена існаванне іншага” [6, с. 216].

Як бачна з вышэй сказанага, катэгорыі кахання і адзіноты непарыўна звязаныя паміж сабой, яны супастаўляюцца і супрацьпастаўляюцца адна адной, як і іншыя экзістэнцыйныя катэгорыі, і даюць магчымасць фарміравання больш шырокага ўяўлення пра разнастайнасць спосабаў чалавечага існавання.

Да XX стагоддзя адзінота лічылася натуральным станам чалавека і разглядалася ў станоўчым ключы як сродак самапазнання, самаразвіцця і творчай рэалізацыі. Пераход ад феадальнага ладу да капіталістычных адносін аў і змена каштоўнасных прыярытэтаў і арыенціраў унеслі разлад у цэласнасць асобы. Чалавек больш не з’яўляецца абсалютнай каштоўнасцю, у свеце пануе калектыўная свядомасць, у якой адзінота і імкненне індывіда да свабоды ва ўласнай прасторы пачынае ўспрымаецца адмоўна. Сярод натоўпу чалавек стаў адчуваць сябе Чужым, Іншым, адрозным ад астатніх. Знакаміты партугальскі пісьменнік, лаўрэат Нобелеўскай прэміі Ж. Сарамана ў сваім рамане “Год смерці Рыкарда Рэйса”, разважаючы над праблемай адзіноты, выказаўся наступным чынам: “Адзінота заключаецца не ў тым, што чалавек жыве адзін, а ў немагчымасці знайсці спадарожніка ў кімсьці альбо чымсьці, заключаным унутры нас, адзінота – гэта не дрэва сярод голай раўніны, а непераадоўная адлегласць ад ліста да караня, ад соку да кары” [7]. Дадае выказванне перагукаецца з ключавымі палажэннямі філосафаў і псіхолагаў, якія працавалі над гэтай праблемай у ключы экзістэнцыялізму. Так, вядомы філосаф і антраполог Э. Фром, асэнсоўваючы праблему адзіноты сучаснага чалавека ў сваёй кнізе “Уцёкі ад свабоды”, пісаў: “Чалавек ужо не можа пражыць усё жыццё ў цесным свеце, цэнтрам якога быў ён сам; свет стаў бязмежным і пагрозлівым. <...> Новая свабода непазбежна выклікае адчуванне няўпэўненасці і бяссілля, сумневаў, адзіноты і трывогі” [8]. Менавіта трывога і адсутнасць усялякага сэнсу існавання сталі асноўнымі спадарожнікамі экзістэнцыйнай адзіноты асобы Навейшага часу. Яны з’яўляюцца прычынай шматлікіх няўрозаў і псіхічных захворванняў, якія часам даводзяць чалавека да суіцыду.

Гэтае пытанне востра паўстала яшчэ ў XX стагоддзі, і тады ў асяроддзі псіхолагаў пачаліся актыўныя даследаванні і пошукі вырашэння праблемы. Згодна з тэорыяй псіхааналізу З. Фрэйда, адзінота і адчужэнне з’яўляюцца вынікам канфлікту паміж сацыяльным і індывідуальным у чалавеку, а дакладней паміж “Звыш-Я” і “Яно”. Гэты канфлікт спасцігаецца і кантралюецца “Я” і выражаецца ў рознага роду псіхопаталогіях, калі праекцыя асобы не супадае з праекцыяй цела.

Адзін з вядомых псіхолагаў-экзістэнцыялістаў І. Ялом падзяліў адзіноту на тры напрамкі: 1) міжасобасная адзінота; 2) унутрыасобасная; 3) экзістэнцыйная. Першая азначае адчужэнне чалавека ад соцыуму, другая – разрыў у асобасным уяўленні паміж рэальным і чакаемым, непрыняцце ўласных пачуццяў і эмоцый. Экзістэнцыйная адзінота, на думку І. Ялома, заключаецца ў тым, што “чалавек адлучаны не толькі ад іншых людзей, але, па меры таго, як ён стварае свой уласны свет, ён аддаляецца і ад гэтага свету” [9]. Гэта азначае, што перад галоўнымі праблемамі існавання (жыцця і смерці, адзіноты, маральнага выбару і г. д.) чалавек самотны з самага пачатку, і, адносна гэтага, пытанне экзістэнцыйнай адзіноты з’яўляецца невырашальным, паколькі асоба заўсёды знаходзіцца сам-насам са сваёй экзістэнцыяй.

Падобная да гэтай і адзінота героя А. Бахарэвіча з апавядання “Талент заікання”. Толькі ў даным выпадку яна набліжаецца да фрэйдаўскай канцэпцыі “асоба – цела”. З развіццём сюжэта адзінота галоўнага героя ўсё больш набывае характар міжасобаснай, і вырашэнне гэтай праблемы герой бачыць у пошуку жанчыны: “Я хадзіў па ззяючых вуліцах і цёмных завулках, я ўваходзіў у тралейбусы, якія рушылі невядома куды, я вар’яцеў, спускаючыся па

прыступках, падобных на клавiшы, што паўтараюць адзiн i той жа матыў. Я шэршэляфамiў на ўсю катушку” [3, с. 6].

Крыху iншага кшталту адзiноту можна ўбачыць у апавяданнi А. Федарэнкi “Iмгненнi жыцця”. Галоўны герой, якi працуе рэдактарам у нейкiм часопiсе, пасля выхаду з адпачынку сутыкаецца з сiтуацыяй, калi ўсе акаляючыя яго людзi камунiкуюць з iм толькi дзеля ўласнай карысцi. А. Федарэнка паказвае немагчымасць паразумення памiж дзвюма асобамi i адзiноту чалавека ў грамадстве праз дыялогi сваiх герояў: “У рэдакцыйным калiдоры сустрэў сябра, ён кiнуўся мне на шыю.

– Нарэшце! Прывiтанне! А я кожны дзень званiў i заходзiў, хоць i ведаў, што ты ў адпачынку.

– Чаго ж ты званiў i заходзiў?

– Так, думаю, можа, засумаваў па сябры, раней вярнуўся... Ну, расказвай, дзе быў? У вёсцы, вядома?

– Не, у Крыму.

Сябар замоўк, тады адступiўся.

– Вось як, – сказаў ён iншым голасам i агледзеў мяне iншымi вачыма.

– Ну i што там, у тваiм Крыму?” [10].

Абцяжараны сацыяльнымi абавязкамi, чалавек губляе сваё аблiчча, становiцца несвабодным, а значыць, i няздольным убачыць i адчуць уласнае “Я”. Узнікае канфлiкт памiж жаданнямi i рэальнасцю, наступствы якога могуць быць самымi рознымi: ад страты самаiдэнтыфiкацыi да распаду сям’i i зламаных жыццяў яе членаў.

Адзiнота ў творах беларускiх пiсьменнiкаў мае розныя i, часта, зусiм непадобныя аблiччы. У А. Бахарэвiча, да прыкладу, гэта можа быць “адзiнота i алкагалiзм”, “адзiнота пасля здрады”, “адзiнота дзiцяцi” праз якiя пiсьменнiк адлюстроўвае важныя праблемы сучаснага грамадства, звяртае ўвагу не толькi на дарослую асобу, але i на жыццё дзiцяцi. Не абыходзiць бокам ён таксама i адзiноту чалавека, якi рыхтуецца сустракаць старасць: “Ён даглядаў старых людзей, з якiмi можна было спакойна гаварыць па-свойму, яны яго разумелi, гэтыя старыя, хiба што тэмы былі заўжды тыя самыя: яны прасiлi або забiць iх, або зрабiць гучней тэлевізар” [4, с. 149].

Адзiнота ў I. Бабкова набывае метафiзiчнае адценне. Пiсьменнiк абстрагуецца ад знешнiх праяў чалавечай сутнасцi i звяртаецца да экзiстэнцыйнай самоты чалавека як “рэчы-ў-сабе”: “Запытацца – як – калi – выспела гэтае цела, гэтая абалонка i што ўнутры? Якiм чынам душа прыняла форму безнадзейнай выспы, замкнутае манады, – сярод абставiнаў, дэкарацыяў, iншых целаў? Куды, бяздомная вандроўнiца, iдзеш, палiш цыгарэту, аглядаеш урбанiстычныя краявiды? Адна. Адна” [11, с. 64].

Экзiстэнцыйна-фiласофскi характар адзiнота набывае ў Б. Пятровiча. Першая частка трыпцiху “Стах” пад назвай “Экспрэс” вылучаецца з усiх трох частак вялiкай колькасцю аўтарскiх адступленняў, насычанымi развагамi пра адзiноту: “Адзiнокамi не становяцца, адзiнокамi нараджаюцца. Адзiноты шукаюць часцей не людзi, якiм абрыдла быць навідавоку, якiя стамiлiся ад шуму i тлуму, а людзi глыбока адзiнокаi” [12, с. 89]; “можна пачуваць сябе адзiнокам сярод пчалiнага гулу i мiтуснi вялiзнага рынку, а можна не заўважаць адзiноты ў пустым доме на востраве за тысячу кiламетраў ад блiжэйшага святла” [12, с. 90]; “у адзiноты няма твару, але заўсёды ёсць гаспадар, якi носiць яе ў сабе i не ведае, што ён раб. Забярыце ў яго адзiноту i што застанецца ад яго?” [12, с. 90].

Як было сказана вышэй, каханне i адзiнота непарыўна звязаныя памiж сабою. Гэтыя дзве катэгорыi ў творах беларускiх празаiкаў адлюстроўваюць тыя рэальныя праблемы, якiмi жыве сёння сярэднястатыстычны беларус. Каханне ў яго мае розныя аблiччы, ён здольны блытаць яго з сексам, разважаць пра эмацыянальную прывязанасць як сродак запаўнення пустэчы ўнутры сябе цi ўцёкаў ад той адзiноты, якую, на думку экзiстэнцыялiстаў, носiць у сабе кожны чалавек. Праблеме адзiноты ў беларускiх аўтараў таксама адведзена адно з

галоўных месцаў. Метафізічнымі развагамі пра немагчымасць збегчы ад гэтага стану і наканавання асобы быць самотнай напоўнены старонкі кніг Б. Пятровіча і І. Бабкова, адзінота як сацыяльны феномен востра перажываецца героямі А. Бахарэвіча і А. Федарэнкі. Экзистэнцыйная адзінота ў сучаснай беларускай прозе адлюстроўвае важнасць гэтай катэгорыі для чалавечага існавання.

Спіс літаратуры

- 1 Фромм, Э. Искусство любить [Электронны рэсурс] Э. Фромм. Рэжым доступу: http://thelib.ru/books/fromm_erih/iskusstvo_lyubit.html. – Дата доступу: 23.03.16.
- 2 Федарэнка, А. Гісторыя хваробы: аповесць, апавяданні / А. Федарэнка. – Мінск : Маст. літ., 1990. – 135 с.
- 3 Бахарэвіч, А. Натуральная афарбоўка / А. Бахарэвіч. – Мінск : Логвінаў, 2003. – 228 с.
- 4 Бахарэвіч, А. Дзеці Аліндаркі / А. Бахарэвіч. – Мінск : Галіяфы, 2014. – 256 с.
- 5 Хамитов, Н. В. Одиночество женское и мужское. Опыт вживания в проблему / Н. В. Хамитов. – М. : АСТ, 2005.
- 6 Бердяев, Н. А. О человеке, его свободе и духовности. Избранные труды / Н. А. Бердяев. – М. : Флинта, 1999. – 312 с.
- 7 Сарамато, Ж. Год смерти Рикардо Рейса [Электронны рэсурс] / Ж. Сарамато. – Рэжым доступу: http://royallib.com/book/saramago_goze/god_smerti_rikardo_reysa.html. – Дата доступу: 23.03.2016.
- 8 Фромм, Э. Бегство от свободы [Электронны рэсурс] / Э. Фромм. – Рэжым доступу: <http://www.bookfb2.ru/?p=270064>. – Дата доступу: 23.03.2016.
- 9 Ялом, И. Экзистенциальная психотерапия [Электронны рэсурс] / И. Ялом. – Рэжым доступу: <http://royallib.com/book/irvinyalom/ekzistentsialnayapsihoterapiya.htm>. – Дата доступу: 23.03.2016.
- 10 Федарэнка, А. Ціша [Электронны рэсурс] / А. Федарэнка. – Рэжым доступу: http://kamunikat.org/usie_knihi.html?pubid=32045. – Дата доступу: 23.03.2016.
- 11 Бабкоў, І. Адам Клакоцкі і ягоныя цені. Раман у дзесяці гісторыях / І. Бабкоў. – Мінск : “БАС”, 2001. – 110 с.
- 12 Пятровіч, Б. Пуціна: аповесці / Б. Пятровіч. – Мінск : Кнігазбор, 2015. – 200 с.

УДК 821-311.6-92

В. В. ГОНЧАРОВ
(г. Гомель, ГГУ им. Ф. Скорины)

ХУДОЖЕСТВЕННО-ДОКУМЕНТАЛЬНАЯ ПРОЗА О ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ НА СТРАНИЦАХ ЛИТЕРАТУРНЫХ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ

Статья посвящена анализу темы Великой Отечественной войны в художественно-документальных произведениях на страницах современных литературных периодических изданий. В своём комплексе данная работа охватывает большой материал и освещает широкий круг вопросов, относящихся как к творчеству отдельных писателей, состоянию литературы о Великой Отечественной войне на конкретной ступени развития, так и к общим тенденциям развития и эволюции военной прозы. В результате предпринятого исследования выделено несколько направлений реализации данной темы в современном информационном пространстве.

Жанрово-тематический анализ публикаций на тему войны последних пяти лет позволяет выделить два их вида: художественные произведения и художественная публицистика (художественно-документальная проза). Исследуя художественно-документальную прозу о Великой Отечественной войне, можно выделить несколько тематических направлений, представленных в современных периодических изданиях.

1. Мемуары, воспоминания.